

УДК 373.2:37.015.31:78

МУЗИЧНО-ДИДАКТИЧНІ ІГРИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Л.І. Ніколаєнко

У статті розглянуто роль гри як різновиду активізації творчої діяльності дітей. Виокремлено функції ігор, розкрито їх розвивальне та навчальне значення. Показано сутність музичних ігор як засобу розвитку творчих здібностей вихованців на заняттях музикою у позашкільному навчальному закладі. Систематизовані музичні та дидактичні ігри для дітей старшого дошкільного віку, які використовуються на музичних заняттях у школі ранньої творчої орієнтації «Малюк». Наведено приклади їх практичного використання у навчально-виховному процесі.

Ключові слова: музично-дидактичні ігри, музична діяльність, творчі здібності, розвиток, діти старшого дошкільного віку.

МУЗЫКАЛЬНО-ДИДАКТИЧЕСКИЕ ИГРЫ КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Л.И. Николаенко

В статье рассмотрено роль игры как разновидности активизации творческой деятельности детей. Выделены функции игр, раскрыто их развивающее и обучающее значение. Показано сущность музыкальных игр как средства развития творческих способностей воспитанников на занятиях музыкой во внешкольном учебном заведении. Систематизированы музыкальные и дидактические игры для детей старшего дошкольного возраста, которые используются на музыкальных занятиях в школе ранней творческой ориентации «Малюк». Показаны примеры их практического использования в учебно-воспитательном процессе.

Ключевые слова: музыкально-дидактические игры, музыкальная деятельность, творческие способности, развитие, дети старшего дошкольного возраста.

MUSIC AND DIDACTIC GAMES AS A TOOL FOR CREATIVE ABILITIES OF PRESCHOOL
CHILDREN DEVELOPING

L.I. Nikolayenko

The article deals with a role of a game as a method of musical and aesthetic education and a type of children's creative activity intensification. It defines the functions of games, reveals their developmental and educational value. The article analyzes existing approaches of native and foreign teachers, psychologists and scientists concerning the nature of the game study and problems of its use in the educational process. Pedagogical possibilities of the games are found out. The article differentiates the games by the types of music activity. The article studies musical games as a mean of pupils' creative abilities development at music classes in the out-of-school educational institution. It systematizes musical and didactic games for under school age children, being in use at music classes in the "Maliuk" early creative orientation school. The examples of their practical use through all kinds of activities, such as vocal and choral work, listening to music, learning music charter, performing musical and rhythmic movements, playing musical instruments are given.

Keywords: musical and didactic games, musical activities, creative abilities, development, under school age children.

Постановка проблеми. Музично-естетичний розвиток збагачує внутрішній світ дитини, допомагає глибше сприймати, розуміти і відчувати музику, уважно відноситись до навколишнього світу. Велике значення у цьому процесі мають музичні ігри. Гра як метод музично-естетичного виховання має особливе значення, адже є різновидом активної творчої діяльності дітей. У грі розвиваються спостережливість і пам'ять, увага, мислення, творча уява, воля. Найважливіший результат гри – глибока емоційна задоволеність самим її процесом, що найбільшою мірою відповідає потребам і можливостям дієвого пізнання навколишнього світу та активного спілкування між людьми.

Аналіз актуальних досліджень. До вивчення сутності гри та проблеми використання її у навчально-виховному процесі зверталися багато дослідників.

Англійський філософ і соціолог Г. Спенсер пояснює гру звичайною витратою зайвої енергії, яку накопичує дитина і, не витрачаючи на працю, вона проявляє її в ігрових діях [4, с.170].

Відомий психолог З. Фрейд вважав, що дитину спонукає до гри почуття власної неповноцінності. Не маючи змоги насправді бути лікарем, шофером або вихователем, дитина заміщає реальну роль грою. У цьому вигаданому житті вона оживляє властиві їй прагнення й бажання [4, с.213].

Принципово по-іншому підходять до пояснення природи гри російські і вітчизняні вчені. А. Сікорський, П. Каптерев, П. Лесгафт, К. Ушинський висловлювалися за своєрідність гри як справжньої творчої діяльності.

За словами Л. Виготського, гра дитини – це не простий спомин про те, що було, а творче переосмислення пережитих вражень, комбінування їх і побудова з них нової дійсності, яка відповідає запитам та інтересам самої дитини. Тобто, гра розглядається як творча діяльність, в якій наочно виступає комбінуюча дія уяви [3, с.52].

Вагомий внесок у розроблення теорії дитячих ігор внесли психологи С. Рубінштейн, О. Леонт'єв, Д. Ельконін, які показали їх соціальний характер і роль у вихованні. На думку цих вчених, найбільш ефективний розвиток дітей через ігри досягається при поєднанні ігрової діяльності з навчанням [4, с.199].

Нам імпонує позиція В. Сухомлинського, А. Макаренка, сучасних педагогів і психологів (Д. Р. Жуковська, П. Саморукова, А. Чирков, Р. Римбург, Г. Люблінська), які визначають гру як своєрідну творчу діяльність, форму пізнавальної діяльності і відношення до життя та оточуючого світу. У такій своїй якості гра є одним з видів діяльності. Широкі та різноманітні можливості гри дозволяють оцінювати її в іншому плані – як цінний метод виховання і розвитку.

Слушною є думка Н. Ветлугіної: «Якщо діти виховуються в душі відгуку на все прекрасне в житті, якщо вони одержують різноманітні враження, займаються різноманітними видами музичної діяльності, то їх спеціальні здібності до музики розвиваються плідно і успішно» [2, с.90].

Мета нашої статті – показати роль музично-дидактичних ігор у розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Основне значення музично-дидактичних ігор – в доступній ігровій формі формувати музичні здібності дітей, допомогти їм розібратись у співвідношенні звуків за висотою, розвивати в них почуття ритму, тембровий і динамічний слух, прагнення до самостійних дій із застосуванням знань, отриманих на музичних заняттях. Музично-дидактичні ігри збагачують дітей новими враженнями, розвивають у них ініціативу, самостійність, здатність до сприйняття, розрізнення основних властивостей музичного звуку. Музична гра дозволяє дитині глибше зрозуміти навколишній світ, дає їй деякий життєвий досвід, викликає потребу виразити себе у діяльності.

Аналізуючи педагогічні можливості ігор, В. Верховинець наголошує на необхідності дотримання демократичного стилю спілкування між педагогом і вихованцем. Особливо педагогічно цінними він

Матеріали Шостої Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених та студентів «Слов'янське музичне мистецтво у контексті європейської культури» 25-26 листопада 2015 року

вважав музичні ігри, супроводжувані пісню. На думку педагога, естетично ідеальною є така система виховання, в якій творчий розвиток вихованців здійснюється на основі гуманістичної традиції. Доцільність використання з цією метою саме музичних ігор вчений пояснював психолого-фізіологічною природою людини (бажання рухатись, співати, самореалізуватись в грі), а також етнічними особливостями українського народу, зокрема його музикальністю. Для того, щоб ігри викликали бажання дітей співати, слухати музику, ритмічно рухатись, необхідно, щоб вони були прості і доступні, цікаві і привабливі, допомагали дитині в цікавій для неї формі почути, відрізнити й порівняти деякі властивості музики.

Вчений виділяє такі функції гри: зміцнення дитячого організму виконанням фізичних вправ та танцювальних рухів; стимулювання дитячої фантазії, творчості; розвиток уваги, пам'яті, спостережливості, волі; виховання самостійності, дійової рішучості; утвердження дружніх товариських стосунків у колективі, реалізація потреби у співробітництві; формування умінь, самоконтролю та саморегуляції (керування власними емоціями та почуттями); здійснення психотерапевтичного впливу на дитину шляхом акцентуації позитивних емоцій [1, с.34].

На нашу думку, найбільш вдалою є класифікація ігор, що описана Н.Коновою. Авторка диференціює ігри за видами музичної діяльності: ігри, які використовуються під час слухання музики; ігри, що використовуються під час співу; ігри, що використовуються в музично-ритмічній діяльності [5, с.3-5].

Відомо, що гра є провідним видом діяльності дітей дошкільного віку. Враховуючи це, у школі ранньої творчої орієнтації «Малюк» ігрові прийоми (багато з яких добре відомі музичним керівникам і вчителям музики) проходять через весь навчально-виховний процес. Наведемо приклади.

На заняттях гуртка «Музична абетка» ігрові методи використовуються у всіх видах діяльності: вокально-хоровій роботі, під час слухання музики, вивчення музичної грамоти, виконання музично-ритмічних рухів, гри на дитячих музичних інструментах. Застосування музично-дидактичних ігор на занятті дає змогу провести його найбільш змістовно. В доступній ігровій формі розвиваються музичні здібності дітей, вони швидше засвоюють вимоги навчальної програми з розвитку співочих умінь і музично-ритмічних рухів, слухання музики.

Музично-дидактичні ігри, які використовуються у *процесі співу*, допомагають вчити дітей співати легко, виразно, без напруги та крику, користуватися вокальним диханням, утримувати його до кінця фрази. Діти співають пісні різного характеру й поступово передають той чи інший настрій, співаючи відривчасто або протяжно, легко чи наспівно.

Для закріплення знайомих пісень використовуємо гру «Чарівна дзига», яку можна проводити в декількох варіантах:

1) діти визначають пісню по вступу, заспіву, приспіву, які виконуються на фортепіано;

2) одна дитина чи 2-3 дітей мають впізнати пісню по музичній фразі, проспіваній разом або індивідуально;

3) впізнати пісню, програну на металофоні.

Ще одна гра – «Музичний м'яч» – розвиває пам'ять, увагу дітей, вчить художньо виконувати знайомі пісні. Для проведення гри діти стоять у колі й під музику передають м'яч зі словами:

Ти котись, веселий м'ячик,

Швидко, швидко по рядах.

Заспіває той, у кого

М'ячик спиниться в руках.

(Цей віршований текст можна співати на мелодію пісні Лисички «Я Лисичка, я сестричка» з опери «Коза-Дерева» М. Лисенка).

Та дитина, у чій руках зупинився м'яч, співає будь-яку пісню, вивчену на заняттях, а потім стає ведучим.

Значну роль для розвитку в дітей музичного слуху і чуття ритму відіграють розспівки, які проводяться під час занять на початку вокальної роботи. Розспівки на заняттях «Музичної абетки» є поєднанням співу, жесту та слухання й допомагають дітям визначити напрям мелодії, вчать знаходити короткі та довгі звуки, плескати ритмічний рисунок. Як правило, ці розспівки нескладні за музичними фразами, яскраві за змістом. Наприклад, рух мелодії вгору, вниз можна проілюструвати на музичних сходинках (п'ять сходинок). Дитина показує всім, як звучить мелодія, рухаючи будь-яку іграшку по сходах вверх або вниз. Одночасно діти проплескують ритмічний рисунок, в подальшому відтворюють на бубні або металофоні (на одній пластинці).

Розспівка «Гойдалки» дає уявлення про висоту звуків; дитина отримує завдання визначити по одному звуку, де знаходяться гойдалки (вгорі чи внизу) і показати на малюнку або за допомогою долоні. Якщо дитина визначає правильно, всі плескають у долоні. Таким чином в ігровій формі відбувається визначення

та засвоєння звуків по висоті.

Розспівка «Луна» допомагає розвивати навички чистого інтонування шляхом наслідування співу дорослого. Вчитель, музичний керівник співає фразу, завдання дитини – відтворити її так вірно й чисто, як співав дорослий.

Крім розспівок використовуємо музичні імпровізації, які розвивають не тільки музичні, а й творчі здібності дітей. Зокрема, під час перших занять, імпровізуємо на музичну фразу «Як тебе звать?». Завдання дитини – проспівати власне ім'я, імпровізуючи мелодію.

Використання ігор під час *слухання музики* часто пов'язано з вивченням елементарної музичної грамоти. Так, у ході гри «Хто де живе?» розвивається вміння розрізняти звуки, різні за висотою. Для проведення гри можна використати дитячі іграшки: ведмедя, зайця і пташку. Діти слухають музику та із задоволенням визначають, хто живе в якому регістрі: кладуть потрібну іграшку на відповідний шабель «музичних сходинок» (ведмідь – нижня, заєць – середня, пташка – верхня). При повторному виконанні гри діти впевнено знають, що заєць живе у середньому регістрі, ведмедик – у низькому, а пташки – у високому. Також можна використовувати долоні, вказуючи висоту звуків (долоня вгорі – високий регістр, посередині – середній, внизу – низький).

З метою розвитку музичного та ладотонального слуху, ознайомлення з поняттями «мажор» та «мінор» використовуємо гру «Сонце – хмарка». Для проведення необхідні: набір карток із зображенням смайликів; набір карток синього та червоного кольорів; зображення сонечка та хмарки. Гра може проводитися у декілька варіантів.

1) Мажор – це сонце. Мінор – хмара. З однієї сторони причеплена хмара, з другої – сонце. Якщо звучить музика мінорного ладу, діти стають під хмарку, якщо мажорного – під сонце.

2) Діти отримують набір карток із зображенням двох смайликів: похмурого та веселого. Якщо звучить мажорна музика, діти піднімають картку із зображенням веселого смайлика, якщо звучить мінор – картку із зображенням похмурого смайлика.

3) Діти отримують картки синього та червоного кольорів. Якщо звучить мажор, діти піднімають червону картку, якщо мінор – синю.

З метою виявлення та розвитку вміння визначати темп використовуємо гру «У гості» І. Арсєєва. Для проведення гри необхідно: набір карток із зображенням дитини, що йде, їде на велосипеді, їде на машині. Педагог виконує твір «У гості» І. Арсєєва, завдання дитини – показати зображення, яке відповідає цьому темпу.

Дидактичні ігри здебільшого пов'язані із застосуванням наочності, яка відіграє велику роль у роботі педагога. Зокрема, використовуємо ілюстрації та наочність до тем «Пори року», «Птахи», «Регістри», «Музичні інструменти», «Музичні ключі», «Ноти та нотний стан» тощо. Важливим є оформлення музично-дидактичних ігор: цікаве, яскраве, естетичне. Наприклад, картки із зображенням музичних образів мають бути художньо привабливими та виразними, точно відповідати змісту гри.

Гра на дитячих музичних інструментах розвиває почуття ансамблю, строю. Під час цього виду діяльності можуть бути використані шумові, ударні і клавішні музичні інструменти. За допомогою музичних ігор у дітей закріплюються навички гри в оркестрі, розвивається відчуття ансамблю, строю тощо. Так, у грі «На чому граю» розвивається музичний слух, пам'ять, вміння працювати в парах. Для проведення гри використовуємо маракаси, бубон, металофон, ложки, дзвоники тощо. Дітям пропонується впізнати на слух звучання того чи іншого інструмента, назвати його. Гру можна проводити за 2 варіантами:

1. Діти із закритими очима слухають звучання інструменту й називають його.

2. Діти об'єднуються в пари, в яких одна дитина грає, друга – відгадує, який інструмент звучав. Дітям пропонується заграти на інструменті, що звучав. Далі діти міняються місцями.

Інша гра – «Наш оркестр» – розвиває навички гри в дитячому оркестрі, закріплює поняття «оркестр», «диригент». Із чарівної скриньки дістаються музичні інструменти. Діти за власним бажанням обирають інструмент та грають на ньому. Після цього пропонується заграти разом у оркестрі під керівництвом диригента.

Висновки. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про безперечний виховний вплив творчої ігрової діяльності на дітей, доцільність використання ігор у навчально-виховному процесі. Застосування музичних ігор під час співу, слухання музики, музично-ритмічних рухів сприяє розвитку у вихованців творчих здібностей, вихованню естетичних почуттів, потреб, нахилів.

Для того, щоб музично-творча гра захоплювала дітей, педагогу слід визначити, чим діти цікавляться, докладно продумати її зміст, правила, атрибути, необхідну наочність. При правильному керівництві з боку дорослих ігрова діяльність формує естетичні, моральні, інтелектуальні, творчі сфери особистості.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробленні методичних аспектів розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку у позашкільному навчальному закладі засобами музично-дидактичних ігор.

Література

1. Верховинець В.М. Теорія українського народного танцю / В.М. Верховинець ; вступ. ст. і заг. ред. Я. В. Верховинця. – 5-те вид., доп. – К. : Муз. Україна, 1990. – 150 с.
2. Ветлугіна Н.О. Музичний розвиток дитини / Н.О.Ветлугіна. – К. : Муз. Україна, 1998. – 109 с.
3. Виготський Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте: Психологический очерк. Книга для учителя. 3-е изд. / Л. С. Виготский. – М. : Просвещение, 1991. – 93 с.
4. Запорожець А. В. Вибрані психологічні праці у 2 – х томах / за ред. В. В. Давидова, В. П. Зінченка. – М. : Педагогіка, 1986. – 220 с.
5. Кононова Н.Г. Музыкально-дидактические игры для дошкольников: Из опыта работы / Н.Г. Кононова. – М. : Просвещение, 1982.